

L'eixamplament de l'espai industrial

Mercè Tatjer Mir

Universitat de Barcelona

El darrer terç del segle XIX fou per a Barcelona un període de diversificació industrial: al costat dels rams tèxtil i metal·lúrgic, agafaven ara força, entre altres sectors productius, els de béns de consum, alimentació, arts gràfiques, derivats químics, construcció i noves fonts d'energia. A l'etapa anterior, la revolució industrial s'havia hagut de projectar damunt d'un territori estrictament segmentat per la subsistència de les muralles, i les fàbriques havien hagut, o bé d'encabir-se dificultosament dins l'antic recinte, o bé situar-se fora del terme municipal, en un entorn perifèric amb poques regles urbanes. Ara, en canvi, el procés ha de comptar amb un pla urbanístic que, si d'una banda desbloqueja la possibilitat d'utilitzar l'entorn més immediat a la Barcelona antiga, de l'altra imposa les seves regles a tota la rodalia que esdevindrà ciutat central. La forma de la mansana de Cerdà i les modalitats del seu aprofitament han contribuït a ocultar un fenomen sense el qual quedaria incomplet el retrat de la Barcelona industrial en la seva etapa de més gran maduresa, fins entrat el segle XX. En contrast amb determinades parts de la ciutat antiga (Raval, Sant Pere) o de la rodalia (Poblenou, Sants), molt marcades per la presència de les fàbriques, la imatge que tenim de l'Eixample és, sobretot, la d'un gran espai residencial i comercial. Ara bé, la indústria n'ha format part sempre, i mai de manera tan decisiva com en aquells inicis, quan les instal·lacions fabrils actuaven, en molts casos, com l'avantguarda de la urbanització i activaven l'obertura dels nous carrers i l'establiment de les xarxes d'infraestructures. La indústria no deixà la ciutat antiga, on els vells locals fabrils s'aprofitaven sovint substituint l'activitat, sinó que, com si es tractés d'un contagi, es difongueren cap a l'entorn immediat, ja dins la quadrícula de Cerdà, en particular als actuals barris de Sant Antoni i del Fort Pienc, al llarg dels grans eixos de trànsit pel Pla i buscant localitzacions estratègiques, tant dins el terme de la capital com en els de Sant Martí, Gràcia o Les Corts, que serien agregats el 1897.

Mercè Tatjer Mir (Barcelona, 1942) és doctora en Geografia (1987) i catedràtica de Didàctica de les Ciències Socials a la Universitat de Barcelona. Partint de la seva especialitat investigadora –l'estudi de l'espai urbà en la seva dimensió històrica–, ha col·laborat i col·labora amb diferents institucions públiques, grups de planejament, entitats ciutadanes i programes de recerca, difusió i didàctica.

Autora de cinc llibres i de més d'un centenar d'articles, entre les seves publicacions recents vinculades a la ponència del X Congrés d'Història de Barcelona, podem destacar: *Les Corts: memòria del passat industrial*, Ajuntament de Barcelona, 2005 (amb A. Vilanova i Y. Insa); «Geografia històrica de la industrialització en Barcelona, 1832-1992. Factores de localización y estructura de los espacios industriales: del centro histórico a la región metropolitana», *Biblio 3W*, X, 582 (2006); i «La indústria a l'Eixample de Barcelona: el sector de Sant Antoni, 1860-1874», comunicació al IX Congrés d'Història de Barcelona, en curs de publicació dins *Barcelona Quaderns d'Història*, 14.